VOERENS BLAEDSJE

België - Belgique
PB 3790
12/3795

nr. 66-67 — april – september 2020

Heem en Natuur Voeren

Grenzen

Mijn moeder werkte op een boerderij in Aubel, maar toen de oorlog uitbrak vond haar vader dat ze direct terug naar huis moest komen. Je weet maar nooit, heeft hij gedacht, grenzen zijn grenzen. Als die dicht gaan ben ik mijn kind kwijt. Hij wist nog van het hek in WO I. Mijn moeder werd in 1920 geboren op Schilberg. Tijdens mijn jongste jaren kwam ik er als oudste kleinkind vaak; ik was er graag en dat is misschien ook de reden dat we nu een huis in Veurs hebben. De laatste maanden heb ik vaak terug gedacht aan het grensoverschrijdend werken van mijn moeder.

Wij waren nog op 20 maart in Veurs, dat was al illegaal. We hoorden dat de grens dicht was. Eerst ontkenning, misschien eventjes, maar dat zal voor ons toch niet gelden, we hebben hier een huis... We waren van plan een weekje te blijven maar tijdens het weekend werd het grimmiger. Het was alsof je het voelde dat de grens dicht was. We dachten nog, we kennen de weggetjes hier, dus het zal wel meevallen. Ik stuurde bestuurslid Jos een mailtje waarin ik vroeg hoe hij het zag en wanneer je hier een huis hebt dat je dan toch wel...Het antwoord van Jos gaf geen enkele hoop. 'Een buurman zei dat ze de kleine wegen gaan barricaderen met containers.' En het kenteken verraadt je onmiddellijk. Waarom hebben we geen Europees kenteken? Naarmate het weekend vorderde voelden wij ons onbehaaglijker zodat we besloten om op zondagmiddag maar weer naar 'huis' te gaan. We waren blij dat we zonder problemen de grens over konden. Een ongewisse toekomst in.

Het duurde lang voor dat we het echt accepteerden dat de grenzen dicht bleven. We keken elke dag niet alleen naar het Nederlandse nieuws en de bijbehorende persconferenties maar ook naar Terzake, naar de Afspraak en de Belgische persconferenties en eigenlijk zaten we – ieder voor zich – steeds te hopen dat iemand iets zou zeggen over de grens, of over de 'tweede verblijven' zoals dat hier heet. We hebben veel over de Belgische politiek geleerd en dat was gelukkig wel interessant.

Wij behoren tot de generatie die opgegroeid is met de afbouw van grenzen en in het gebied waar wij in onze jeugd woonden was de beleving van een land zonder grenzen reëel.

(vervolg op pagina 546)

538 Grenzen
539 In memoriam Sierk Rommes
Werkwinkels
541 Rimpelige oude vrouwtjes
542 Paul Cerfontaine
543 Paddenoverzetactie in Altenbroek
Interessante publicaties online beschikbaar
544 Levensverhalen in een koekjestrommel (2)
545 D'r hinnekrieëmer
546 Grote mannen, grote vergissingen
547 Voeren op Facebook in coronatijd
548 Lijkt corona op pest?
549 Hoe ontstaat een graft?
Een multifunctionele zwam
550 Wie bouwde deze brug over de Maas?
551 Scherven herinneren aan het beleg van Maastricht
Corona-bronk in Sint-Martens- en Sint-Pieters-Voeren
552 Natuurherstel in Altenbroek
553 Quarantaine
Voerens Blaedsje voortaan ook weer op papier

Voor € 15,- ben je een jaar lang lid!

Het Voerens Blaedsje is het kwartaalbericht van **Heem en Natuur Voeren**.

Secretariaat: Ingrid Briers, De Plank 85, 3790 Sint-Martens-Voeren
secr@heemennatuurvoeren.be

http://heemennatuurvoeren.be
IBAN: BE10 7353 5203 4004 BIC: KREDBEBB

Samenstelling en eindredactie: Rik Palmans, Sint-Pieterstraat 7, 3792 Sint-Pieters-Voeren, rik@heemennatuurvoeren.be

Aan dit Blaedsje werkten mee: Liselotte Bollen, Ingrid Briers, Joep Buysen, Willem Driesen, Gabriël Erens, Jean-Marie Ernon, Julien Geelen, George Gubbels, Doeke Krikke, Ferdinand Mertens, Rik Palmans, Rita Plattau, Hub Smeets, Jos Tuerlinckx, Elza Vandenabeele.

Afgiftekantoor 3790 Voeren, Erkenningsnummer P 303632
Verantwoordelijke uitgever: Rita Plattau, Ketten 13, 3798 's-Gravenvoeren

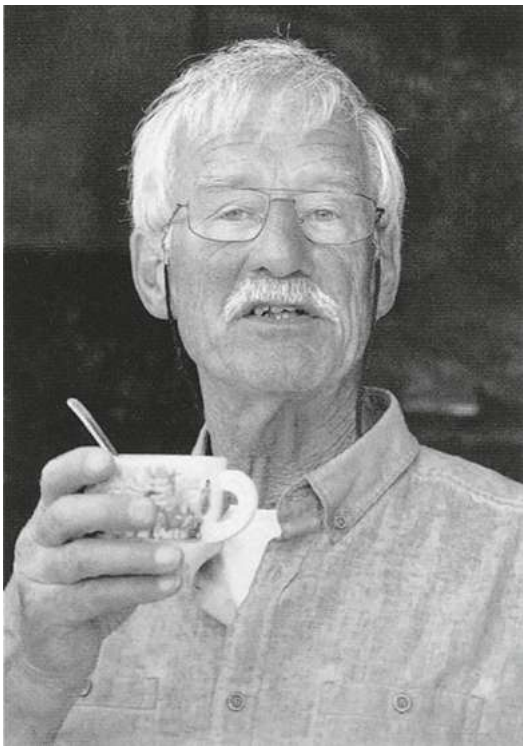

In memoriam Sierk Rommes

Op 18 maart 2020 overleed Sierk Rommes. Hij was een gedreven natuurliefhebber en -kenner. Onder meer voor dit Blaedsje heeft hij diverse bijdragen geschreven. Toen zijn gezondheid het nog toeliet, gidste hij ook geregeld groepen in de Voerense natuur. Daarbij viel altijd op dat hij aan de deelnemers niet alleen kennis wilde doorgeven, maar hen ook de natuur wilde laten *beleven*. Waarnemen deed je niet alleen met je ogen maar met àl je zintuigen.

Hoewel hij het steeds moeilijker kreeg, bleef hij optimisme uitstralen – ook al werd zijn wereld geleidelijk aan kleiner en raakte hij altijd maar meer aan huis gebonden.

We bieden namens Heem en Natuur Voeren aan Evalien en de kinderen onze innige deelneming aan.

Werkwinkels

Op de Werkwinkel van 8 februari 2020, bij Ingrid Briers, kwam vooreerst de **kaasmakerij** van Fridy Maurer ter sprake. Een tijdlang heeft ze haar kaas verkocht, maar omwille van de van hogerhand opgelegde formaliteiten is ze daarmee gestopt. Nu maakt ze nog altijd kaas, maar alleen voor zichzelf, met melk van de boerderij een eindje verderop. De wei gebruikt ze voor de bereiding van ricotta.

Daarna hadden we het even over de manier waarop kinderen aan hun **voornaam** komen. Vroeger was het op vele plaatsen, ook in Voeren, gebruikelijk om de naam van peter of meter over te nemen. Vaak werd dat ook de roepnaam. Die roepnaam was overigens niet altijd de eerste naam. En hoeveel namen kreeg je als kind? Dat hing onder meer af van de sociale laag waarin een familie zich bevond. Als je vier of vijf voornamen had, behoorde je beslist tot de *upper class*! Sommige voornamen werden gegeven als een soort bescherming: één van de voornamen van Jaak Nijssen was *Ghislain*, tegen de stuipen.

Oude parochieregisters zijn een interessante bron van informatie over oude voornamen. Daarin zie je bijvoorbeeld dat in ’s-Gravenvoeren *Winand* en *Gaspar* vroeger populaire voornamen waren. De pastoor noteerde die wel altijd in de Latijnse vorm, maar bijvoorbeeld in de boekhouding van de kerkfabriek en in notariële akten kun je zien dat ze in het dagelijks leven de Nederlandse vormen – en wellicht zelfs afgekorte of afgeleide vormen – gebruikten. In een register uit de 17de eeuw lees je dat in Henri-Chapelle (dat toen nog nederlandstalig was) *Margen* een plaatselijke vorm van *Maria* was.

Vanaf de Franse tijd, op het einde van de 18de eeuw, nam de gemeentelijke overheid de registratie van de geboorten over van de kerk. Dat gebeurde niet alleen veel uitgebreider – zodat er ook altijd de naam en zelfs het beroep van vader en getuigen (als dat een man was) bij staan – maar je ziet ook uitsluitend Franse namen in die documenten. (In hun handtekening gebruikten velen omstreeks 1800 echter nog altijd de Nederlandse of de Latijnse vorm van hun voornaam.) Alleen namen van de heiligenkalender of uit de oude geschiedenis waren toegestaan. Dat bleef zo tot in 1970 voor Nederland en tot in 1987 voor België. Onder meer onder invloed van de talrijke immigranten in onze maatschappij is die beperking afgeschaft en heerst er nu een nagenoeg totale vrijheid in het geven van voornamen. De traditie van uitsluitend Franse voornamen heeft ook bij de Vlaamse Voerenaars

standgehouden tot de jaren zestig van de vorige eeuw. Het viel mij, als inwijkeling, bovendien op dat de klemtoon bij het uitspreken van zo'n voornaam hier in Voeren steeds op de eerste lettergreep lag.

Daarna belandde het gesprek bij de **kerken** van Voeren. Op dit ogenblik worden ze nog alle zes gebruikt voor de eredienst. Maar is dat in de toekomst nog vol te houden, zeker als je ziet hoeveel regelmatige kerkgangers – en bijna allemaal met grijs haar – er nog maar zijn? En als je er sluit, welke dan? En wat ga je er daarna mee doen? Een oplossing hadden we niet, maar het is duidelijk dat zowel de kerkelijke als de gemeentelijke overheid binnen afzienbare tijd een antwoord op die vraag zullen moeten vinden.

Rik Palmans

Op de volgende werkwinkel, op 2 maart 2020 bij Jan Verheijden in Teuven, bekeken we eerste enkele films van Jan: het lammeren van geiten, geitenkaas maken, schapen scheren, vos en das bij een dassenvluchtpijp, bijen. Heel mooi én interessant.

In het gesprek daarna kwam onder meer ter sprake dat **dichter Frans Budé** vroeger in Remersdaal heeft gewoond. In 1997 bracht hij zelfs een dichtbundel met de titel *In Remersdaal* uit.

In diverse dorpen van de Voerstreek vindt eens per maand een ***deurpsnoon*** plaats: samen genieten van een maaltijd, klaargemaakt door Talentino uit Margraten, een stichting die werkt met mensen met een beperking. In Teuven-Remersdaal bouwden ze er in april een feestje rond, met een presentatie.

Opvallend is daar ook dat er zich geen (taal)politieke problemen stellen. Op de *deurpsnoon* in Teuven wordt plat, Frans en Nederlands gesproken – zoals dat ging tussen de mensen vóór de 'politiek' de Voerenaars verdeelde. Toen kende iedereen iedereen door de mis en de winkels.

Er kwam ook de vraag hoe lang er een passagiersstrein reed over de **spoorlijn** door de Voerstreek. Dat blijkt tot de zomer van 1957 geweest te zijn. Het leidde tot een gesprek over 'trottinetjes', stoomtreinen en dieseltreinen. Een *trottinetje* was een dieseltreintje dat tot 1957 tussen Visé en Montzen reed: één rijtuig met een stuur aan elke kant. Reed zo over-en-weer. Goederentreinen waren toen meestal nog stoomtreinen; later werden dat diesels.

Het ging ook over de traditie van **Lourdesreizen** en daarrond georganiseerde tombola's. Bepaalde inwoners verkopen tombola-biljetten voor Lourdesreizen. Gebeurt al jaren. Je kan dan moeilijk weigeren, het zijn bekenden! Iemand won zo'n reis en had geen zin om te gaan. Kreeg een zekere som uitbetaald op een adres in Aubel.

Ed de Grood verzamelt natuurlijke **mummies** (van dieren). Die ontstaan door uitdroging. Wie er eentje vindt mag die bewaren voor Ed. Hij gaf ook uitleg over het prepareren van lijken tot mummies en over het bewaren van menselijke beenderen in onderaardse groeven in Parijs. Ed vond ook een holletje met oude eikels. De volgende dag waren de eikels weg. Jan Verheijden vraagt om hem van dergelijke eigenaardigheden te verwittigen, dan plaatst hij een camera.

In Margraten is er een kweker van **maretakken** of *mistletoe*. Hij doet dat op speciale appelboompjes. Aansluitend ontspon zich een discussie over de voor- en nadelen van het beschermen van maretakken in onze streek. Maretakken beschermen is op zich goed zolang er weinig zijn. Als niemand er snijdt en de bomen zitten vol, dan sterven die sneller en de maretakken zijn mee dood. Als er genoeg maretakken zijn kunnen er beter wat geoogst worden. Maar als er geoogst wordt om te verkopen dan wordt alles weggesneden.

Na de zware **regenval** van de laatste stijd staan er dit jaar op veel plaatsen grote plassen. De lange droogte voordien zorgde voor kurkdroge lagen in de ondergrond. Zo wordt het doorsijpelen bemoeilijkt en wordt de grondwaterlaag onvoldoende aangevuld. Terloops nog dit: holle wegen ontstonden door uitspoeling en dat proces gaat nog altijd door.

Ooit werd **cement** gemaakt bij een mergelgroeve in Beutenaken. In de Krindaal (Sint-Martens-Voeren) werd (rond 1970?) een proefblok genomen uit de onderste groeve om die eventueel te ontginnen voor de fabriek in Lixhe. Maar het materiaal bleek te veel silex te bevatten.

Elza Vandenabeele

Rimpelige oude vrouwtjes

Dat morieljes lekkere paddenstoelen zijn hoeft geen betoog, maar dat het teveel eten van morieljes hallucinaties kan veroorzaken, is wel minder bekend.

Na het verorberen van een lekkere morieljesmaaltijd bij zijn vriend, rijdt Jean voldaan en welgezind door een malse regenbui naar huis. Dat hij plots een forse reebok opmerkt aan de rand van het bos, is geen wonder in dit bosrijke gebied, maar verder onderweg begint het toch wel erg mis te lopen met zijn waarnemingsvermogen. In elke regendruppel op zijn autoruit, ziet hij telkens weer die reebok verschijnen. Wel gevaarlijk rijden als je die telkens weer tracht te ontwijken met je wagen. Uiteindelijk staat hij dan, volledig uitgeput, voor zijn garagepoort, maar die schittert in alle kleuren van de regenboog, en vertoont afgrijselijke kleur- en vormcombinaties. Zelfs in zijn bed wordt onze Jean nog achtervolgd door de vreselijkste nachtmerries. De schrik overspoelt de arme man, en hij laat zich dan ook opnemen in de spoedafdeling van het plaatselijk ziekenhuis. Uiteindelijk, na 24 uur van angstaanjagende waanbeelden, is alles voorbij. De hallucinaties opwekkende stoffen, aanwezig in de morieljes, zijn uitgewerkt en op een natuurlijke wijze uit het lichaam verwijderd.

Echte *mycofagen* — zo noem je lieden die vooral geïnteresseerd zijn in het culinaire gebruik van paddenstoelen – laten zich niet afschrikken door dergelijke verhaaltjes, want zij weten maar al te goed hoe lekker deze lentezwam kan smaken. Buiten zijn nootachtige, iets rokerige smaak, kan deze paddenstoel als geen ander lekkere roomsauzen opnemen in zijn gegroefd oppervlak, en ook de holle stelen zijn uitermate geschikt om al dat lekkers in zich op te nemen. Koop je uit Nepal ingevoerde morieljes, dan zal dat rokerige in de smaak je zeker opvallen, want ginder drogen ze deze zwammen boven vuurtjes van gedroogde koemest.

Buiten eekhoorntjesbrood zijn morieljes uitermate geschikt om te drogen. Elk warenhuis heeft tegenwoordig dan ook gedroogde morieljes in het aanbod. Giet nooit het water weg waarin je deze zwammetjes liet weken, want dat bevat een schat aan aroma's en smaken, afgegeven door de gedroogde vruchtlichaampjes. Een echte morielje-fanaat was vast en zeker koning Louis XIV uit Frankrijk. Hij is trouwens gestorven terwijl hij een mandje morieljes aan een touwtje zat te rijgen, om ze aldus te laten drogen boven de open haard in zijn zitkamer.

Het fascinerende aan deze zwam is zeker zijn tijdstip van verschijnen. Reeds vroeg in de lente, als de *mycofaag* nog maar weinig weet te vinden in bos en wei, staat de morielje reeds in volle pracht en praal te pronken in het naar meidoorn riekende landschap.

In Amerika, met zijn jaarlijks terugkerende bosbranden, moet je in de daarop volgende lente zeker op deze brandplekken gaan zoeken, want de morielje kan daar dan massaal voorkomen. Een groot deel van deze pluk is bestemd voor export naar Europa, en het aanbod in onze winkels wordt dan ook grotendeels bepaald door deze Amerikaanse lenteoogst. Plukkers vinden er dan een goedbetaalde maar wel zeer tijdelijke job. Tot 20 euro per kilogram kunnen zij makkelijk op zak steken met deze lucratieve handel.

Bij ons kan je deze bijverdienste wel vergeten, want de morieljes vertonen zich jaar na jaar steeds minder, en deze wondere paddenstoelen verdienen dan ook onze volle bescherming. In plaats van ze te plukken maken we er liever mooie foto's van, want fotogeniek zijn ze wel, deze 'rimpelige oude vrouwtjes' in het lentezonnetje.

Jos Tuerlinckx

Morieljes in de Voerstreek

Ik heb de gewone morielje (*Morchella esculenta*) hier vroeger enkele keren gevonden, langs een bosrand en in een wegberm (aan de Toebak in Teuven: de weiden rechts langs de weg naar Gieveld). Op de website van waarnemingen.be wordt de soort als 'vrij algemeen' beschouwd, maar ze vinden het toch beter de vindplaatsen maar heel vaag aan te duiden. Het oosten van de Voerstreek is alleszins wel als dusdanig aangegeven.

Recente vondsten van deze morielje, of van verwante soorten, zijn me niet bekend. Als je ze deze merkwaardige paddenstoelen dus ergens in Voeren ziet: geef het even door – aan mij en/of op https://waarnemingen.be.

Rik Palmans

Paul Cerfontaine

Toevallig zag ik op een internetpagina – nou ja, op diverse pagina's, klaarblijkelijk schrijven die jongens allemaal van elkaar over – een lijstje van geboren Voerenaars die het elders behoorlijk ver hebben geschopt. Enkele voorbeelden: politici Louis de Schiervel (1783-1866) en Winand Heynen (1835-1916), architect Charles Vandenhove (1927-2019). Nieuw voor mij in dat lijstje was Paul Cerfontaine (1864-1917). Een bioloog bovendien, dus wilde ik zeker meer over hem weten.

Paul Cerfontaine werd geboren in Teuven op 30 oktober 1864. Zijn vader Jean Théodore was afkomstig uit 's-Gravenvoeren, zijn moeder Anne Clémentine Kruijdt uit Mesch. Hij had zich in Teuven gevestigd als handelaar (*négociant*). In de geboorte-akte van Paul Cerfontaine staan als getuigen vermeld: Jean Louis Cerfontaine, onderwijzer (*instituteur*), 49 jaar en François Aloys Beckers, eveneens onderwijzer, uit Sippenaeken, 55 jaar. J.L. Cerfontaine was de zoon van Jacques Cerfontaine en Anne Stevens uit 's-Gravenvoeren. Jacques Cerfontaine was daar belastingontvanger (*percepteur*). De naam Cerfontaine was toentertijd een van de meest algemene in 's-Gravenvoeren, zodat het niet duidelijk is of er een verwantschap tussen Jean Louis en Jean Théodore is.

In de biografische gegevens (1) die ik over Paul Cerfontaine vond staat dat zijn ouders er 'ondanks hun bescheiden [maatschappelijke] situatie' op stonden dat hun twee zonen universitaire studies deden. Paul moet dat (in Luik) op een briljante wijze hebben gedaan, want in 1889 werd hij assistent en in 1895 zelfs werkleider bij de befaamde professor Edouard Van Beneden. Die was op dat ogenblik een internationaal bekende autoriteit die zich bezig hield met wat toen *hot topics* waren: evolutieleer en de 'continuïteit van het leven' (het inzicht dat nieuwe levende cellen alleen door deling van cellen kunnen ontstaan). De straat waar het zoölogisch instituut van de universiteit en het bekende aquarium zijn gelegen, is naar hem genoemd: de *quai Van Beneden*.

Wellicht had Cerfontaine gehoopt zijn leermeester te kunnen opvolgen als prof, maar die post ging naar iemand anders en hij kreeg in 1910 een andere leerstoel toegewezen, die van systematiek van het dierenrijk, paleontologie (onderzoek van fossielen en uitgestorven soorten) en zoögeografie (over de verspreiding van dieren). Zeker die laatste materies sloten niet meteen aan bij zijn echte vakgebieden, embryologie en histologie (weefselleer), en zich daarin inwerken ging ten koste van zijn eigen wetenschappelijk onderzoek. In 1911 werd hij buitengewoon hoogleraar aan de universiteit van Luik. (Vreemd genoeg staat die een trapje lager dan een 'gewoon hoogleraar'. Cerfontaine kreeg die graad pas later... na zijn dood!)

In zijn tijd was het besef dat de verscheidenheid aan levende wezens het resultaat is van de evolutie nog in volle ontwikkeling. Om die te begrijpen moet je kijken naar gelijkenissen en verschillen tussen soorten. Een nieuw inzicht toentertijd was dat de ontwikkeling van het embryo je daarover vaak meer vertelt dan de kenmerken van volgroeide dieren. (Nu kijken onderzoekers in de eerste plaats naar DNA-structuren, maar dat was nog *terra incognita* rond 1900.) Precies dat was het vakgebied van Paul Cerfontaine.

Hij hield zich in het begin van zijn wetenschappelijke carrière vooral bezig met neteldieren (kwallen, zee-anemonen, koralen). Later legde hij zich toe op de embryonale ontwikkeling bij *Amphioxus*, het lancetvisje. Voor wie zich niets meer herinnert van de lessen over evolutie op school: de groep waartoe dat diertje behoort, zit op het punt waar de gewervelde dieren aftakken van de ongewervelde. En ook dit: misschien heb je op school nog geleerd dat dé grote indeling in het dierenrijk die is tussen gewervelden en ongewervelden. In feite zijn de gewervelde dieren niet meer dan één van de vele zijtakken in de evolutiestamboom. Maar omdat ze door de band groter zijn dan ongewervelden, en omdat wijzelf als mensen er ook toe behoren, kennen we die groep een buitensporig groot belang toe.

In 1893 was er in het Luikse een epidemie van trichinose: een worminfectie die je kunt oplopen door het eten van besmet varkensvlees dat niet helemaal doorbakken is. Cerfontaine hielp toen bij het ophelderen van het proces dat plaatsvindt in het lichaam na de besmetting.

Toen de Duitsers in 1914 België binnenvielen, was Cerfontaine klaarblijkelijk in Teuven of op De Plank, waar hij een 'petit bien rural' bezat. Zijn woning werd opgeëist door de bezetter, wat hem niet belette zich in te zetten voor de voedselvoorziening van de lokale bevolking. Hij zou ook contacten hebben onderhouden met de Belgische inlichtingendiensten (die vanuit Maastricht hun activiteiten ontplooiden).

Teuven lag na de aanleg van de 'dodendraad' tussen de grens met Nederland en die draad, en was dus helemaal geïsoleerd. Het was voor Cerfontaine moeilijk om bijvoorbeeld nog wetenschappelijke vergaderingen bij te wonen. Begin 1917 werd hij zwaar ziek, maar hij mocht niet naar Luik gaan om zich daar te laten verzorgen. Toen hij in juli 1917 toch nog een paspoort kon krijgen naar Luik, stelden zijn collega's daar vast dat hij nog maar 'een schaduw van zichzelf' was. Hij slaagde erin om naar Den Haag in Nederland uit te wijken. Omdat zijn ziekte nog verergerde, werd hij overgebracht naar Maastricht. Op 3 november 1917 stierf hij daar; hij werd er ook begraven.

Rik Palmans

(1) **Godeaux, J.**, 1977, *Cerfontaine (Paul)*, in: Biographie nationale publiée par l'Académie royale de Sciences, des Lettres en de Beaux-Arts de Belgique, tome IV, supplément tome XII: 122-125 (bevat ook verwijzingen naar andere bronnen).

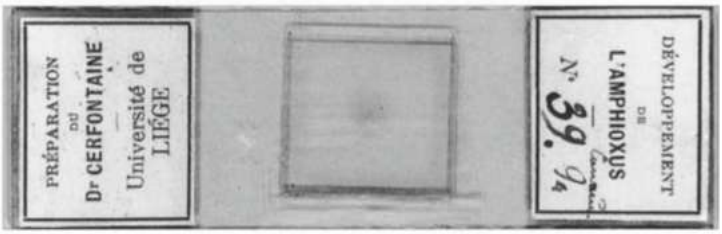

Aan de universiteit van Innsbruck bewaren ze nog een microscopisch preparaat , van een lancetvisje, dat door Cerfontaine is gemaakt.

Padden overzetten in Altenbroek

Meer dan 1.500 padden, meer dan 200 bruine kikkers, en meer dan 250 salamanders (vooral alpenwatersalamander maar ook hier en daar kleine watersalamander): dat was de 'oogst' van de paddenoverzetactie die we dit voorjaar hielden op de weg naar Altenbroek. We troffen desalniettemin toch nog een honderdtal verkeersslachtoffers aan (vooral padden). We danken dus alle chauffeurs die traag en oplettend voorbij rijden! Jullie zijn geweldig!

Merk op dat de aantallen niet te vergelijken zijn met de traditionele overzetacties (met ingegraven emmers) waarbij quasi 100 procent van de aanwezige amfibieën afgevangen en geteld worden. Bij raapacties tel je slechts een fractie van de overstekende dieren.

Tijdens een raapactie trekken vrijwilligers de straat op tijdens de piek van de paddentrek, op warme natte avonden tussen 19:00 en 22:00 uur. Opvallend was dat veel van de vrijwilligers niet alleen uit Voeren maar ook van over de grens kwamen.

Dertig jaar geleden, toen we nog Milieugroep Voeren heetten, begonnen we met padden overzetten bij Ottegroeven ('s-Gravenvoeren). Over een paar honderd meter maakten we een plastic afsluiting, met om de twintig meter een ingegraven emmer.

Helaas heeft het allemaal niet geholpen. De paddenpopulatie die vanuit het zuiden (wellicht vanuit het struweel van de spoor-wegberm) elk voorjaar naar de vijver bij het kasteel trok, heeft het onderspit gedolven tegen het steeds drukkere verkeer. Onze overzetacties konden dat niet voorkomen. Het probleem zit hem waarschijnlijk vooral in de trek, later op het jaar, van de paaiplaats terug naar de zomerbiotoop. Die verloopt veel gespreider, dus bijna onopgemerkt, en zonder hulp van overzetters.

We zijn onze acties destijds ook gestopt om een andere reden. Enkele keren slaagde een automobilist er toch in een deel van de afsluiting in de vernieling te rijden. We waren bang dat op een dag zo iemand ons verantwoordelijk zou stellen voor eventuele schade aan zijn wagen. Eén keer werd ik zelf, toen ik helemaal alleen bezig was met padden overzetten, aangereden door een auto. (De bestuurder pleegde vluchtmisdrijf maar kon later worden opgespoord.) Het scheelde niet veel of ik had het niet kunnen navertellen. We hebben er toen wel de conclusie uit getrokken dat je er nooit alleen mee bezig mag zijn.

Bij Altenbroek zijn we toen ook gestart met een overzetactie, maar zonder afsluiting. Later plaatste het Agentschap voor Natuur en Bos er wel een (in metaalgaas, als aanvulling van een dassenraster), met tunnels onder de weg. Toch wel te vermelden: ze ontdekten dat de padden die tunnels alleen maar gebruikten als ze toch nog enig licht, van de maan bijvoorbeeld, konden zien. Dus moesten er aan de bovenkant roosters komen. De komende zomer willen we, samen met de gemeente, kijken hoe we de afsluiting kunnen verbeteren en andere aanpassingen ten bescherming van de amfibieën kunnen realiseren. We willen ook speciaal aandacht besteden aan de vroedmeesterpad. Van deze zeldzame soort zit in de buurt van Altenbroek nog een redelijk grote populatie. Maar die mag niet geïsoleerd raken van andere populaties in de omgeving.

Liselotte Bollen, Rik Palmans

Op de Facebook-pagina van Natuurpunt Voeren zullen we meer info geven over activiteiten in de toekomst, o.m. een yoga-cursus en een vrijwilligerswandeling.

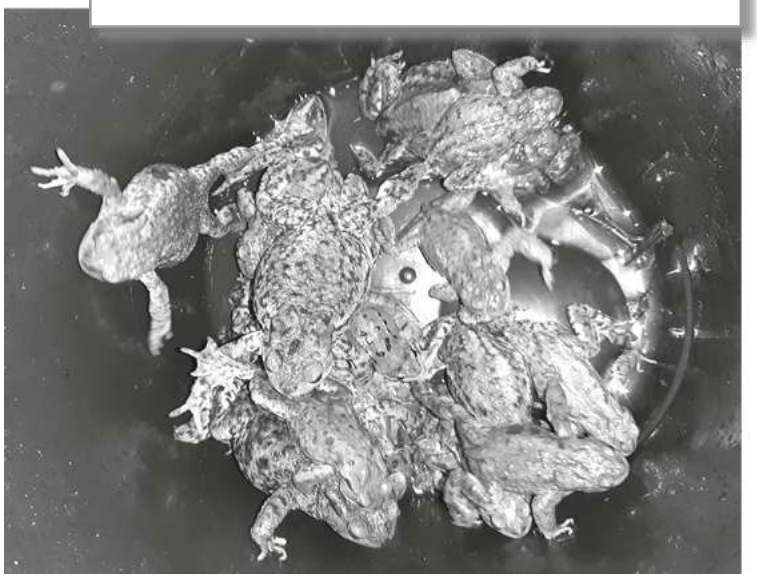

Interessante publicaties online beschikbaar

In 1989 maakte **Joep Leerssen** – afkomstig uit Mheer, nu prof Moderne Europese Literatuur aan de Universiteit van Amsterdam – een transcriptie van *het notitieboek van A.H. d'Affnay, pastoor van 's-Gravenvoeren van 1719 tot 1770*. In 2019 publiceerde hij een nieuwe versie, met enkele correcties en extra-annotaties. Je kunt ze downloaden op zijn website: https://leerssen.nl/CMS/upload/DAffnay.pdf.

D'Affnay noteerde niet alleen uitgaven en inkomsten maar ook details over gebeurtenissen, gewoonten en kerkelijke geplogenheden. Het document is daardoor een waardevolle informatiebron over het leven in het Voeren van die tijd.

In 1908 maakte **Amedée de Ryckel**, een Luiks jurist en historicus, een overzicht van het leenstelsel in het gebied waar het westen van de Voerstreek toe behoorde: *Les fiefs du comté de Dalhem*. Omdat deze publicatie een essentiële informatiebron over onze streek tijdens het *Ancien Régime* is, hebben we ze gedigitaliseerd. Je kunt ze downloaden op onze website (http://heemennatuurvoeren.be, onder Nieuws/Reacties).

Ook via deze weg toegankelijk: een rapport dat **Eddy Dupae** schreef voor de VLM (Vlaamse LandMaatschappij): *Zijn de natuur en het landschap in Voeren nog wel te redden?*

Bijzonder interessant voor wie meer wil weten over ons landschap, en hoe we er zorg voor kunnen en moeten dragen.

Foto Eddy Dupae

Ik ontdekte toevallig nog een interessante publicatie, namelijk de doctoraatsverhandeling van historicus **Gerard Verbeet** uit 1978: *Limburg op de tweesprong*, over de periode tussen 1814 en 1839. Je kunt ze downloaden op http://hdl.handle.net/2066/147545. Ze is 26 MB groot. De Voerstreek maakte toentertijd wel deel uit van een ander departement, en later van een andere provincie dan het in deze scriptie behandelde gebied (namelijk Belgisch en Nederlands Limburg). Maar als je bijvoorbeeld wilt weten hoe Dibbets er in geslaagd is Maastricht voor Nederland te behouden – als een enclave in een gebied dat voor België had gekozen – dan vind je die geschiedenis hier in detail beschreven. Overigens een interessante vraag: hoe zouden de lands- en provinciegrenzen er nu uitzien als Dibbets toch overstag was gegaan en Maastricht in 1830 ook in het Belgische kamp was beland?

Rik Palmans

Levensverhalen in een koekjestrommel (2)

In het vorige nummer (65), op bladzijde 531, pleitte ik er vurig voor om oude foto's uit de 'koekjestrommel' op te waarderen door op de achterzijde enige duiding te noteren.

Zo ontdekte ik in de 'schatkist' van mijn moeders nalatenschap een oude vergeelde klasfoto van de gemeenteschool van Sint-Pieters-Voeren, genomen op 6 oktober 1926. Op de achterzijde noteerde mijn moeder, Marie Lemmens, de namen van haar klasgenoten en onderwijzeres Juf Alice Janssen.

Aan de lezers van het *Voerens Blaedsje* wil ik vragen of zij meer informatie hebben over Alice Janssen-Van Dam, haar echtgenoot en hun kinderen. Zijn voornaam en familienaam correct? Van waar is zij afkomstig? Was haar echtgenoot verzekeringsagent en schoolmeester in Sint-Martens-Voeren?

Naast onderwijzeres Alice Janssen-Van Dam (van links naar rechts):
op het trapje vooraan: Barbe en Hubertine Senden; 1ste rij: Jozef Halleux, Albert Janssen, Guillaume Jaquemin, Jean Deckers, Jozef Schillings, Leonie Halleux, Jozefien Crutzen, Maria Deckers, Maria Halleux; 2de rij: Albert Schillings, Jozef Crutzen, Albert Demonceau, Pierre Tonka, Albert Geurts, Jozefien Senden, Barbe Halleux, Victoire Nederlands, Marie Lemmens; 3de rij: Pierre Lorquet, Pierre Crutzen, Marcel Geelen, Jean Collings, Jozef Senden, Josée Janssen, Jozefien Nederlands, Victoire Deckers, Angèle Demonceau, Amélie Halleux.

Het echtpaar Janssen had drie zonen, die goed bevriend waren met mijn ouders. Leon Janssen-Celis woonde in Diest, Eugène Janssen-Simons woonde in Blegny en van André Janssen ontbreken verdere gegevens. Wie weet meer over hen?

Na het beëindigen van haar loopbaan, ca 1953, werd Juffrouw Janssen opgevolgd door Maria Vrancken-Jorissen († 2015). Als mijn herinnering correct is, verhuisde het echtpaar Janssen naar de Rue de Maestricht in Visé. Zijn zij daar overleden en begraven?

Wie kan mij aanvullende informatie bezorgen?

julien.geelen@gmail.com

D’r hinnekrieëmer

Mijn vader vertelde me ooit over *d’r hinnekrieëmer* (de ‘hennenkramer’), een handelaar van pluim- en kleinvee (konijnen bijvoorbeeld). Omdat hij handelde in pluimvee van zeer licht gewicht noemde men hem ook *d’r kuukekrieëmer*. Hij trok met zijn handkarretje en grote rugmand van dorp naar dorp en van deur naar deur, ook bezocht hij afgelegen buurtschappen omdat hij wist dat daar nogal gefokt werd. Hij kocht alles wat naar zijn prijs koopbaar was. Voor zijn verkoop, de eigenlijke handel dus, was hij afhankelijk van de markten in onze omgeving die hij geregeld bezocht, zoals o.a. Maastricht, Aubel en ’s-Gravenvoeren. Zijn handel moest snel zijn want voorraad aanhouden betekende voederen en dat was niet zijn ding. Was er bijvoorbeeld op dinsdag markt in Aubel dan zorgde hij ervoor dat hij er tijdig was en onderweg de deuren aandeed voor het opkopen van alles wat hij nodig achtte. Had men iets nodig en d’r hinnekrieëmer had dat in voorraad dan verkocht hij dit tegen de verkoopprijzen op de markt. De verkoop van kippen en kalkoenen gebeurde ook wel eens aan particuliere huizen, waar deze dieren dan geslacht en gegeten konden worden. Hij kende zijn beste klanten, en hoe hij aan zijn waar kwam vertelde hij niemand.

In *Oet vreuger jaore* (deel 7) van HWA Lemmerling staat een bijna identiek verhaal en er staat ook een onduidelijke foto bij (zie hiernaast). Zijn verhaal is iets uitgebreider: ‘De *hinnekrieëmer* was een trekkende kleinveekoopman, die men nog tot in de twintigerjaren als zodanig gekend heeft. De veelal bij de boeren opgekochte levende have vervoerde hij in een tenen draagkorf van 70 cm hoogte. De korf met inhoud werd op de rug gedragen. De brede draagriemen rustten op zijn schouders, zodat de koopman zijn handen vrij kon bewegen. De korf was konisch van vorm. Van boven breed en naar beneden toe smaller. Met behulp van tenen schotten kon hij horizontaal worden ingedeeld, zodat er a.h.w. etages op stonden. Hierdoor was het voor deze trekkende koopman mogelijk meerdere soorten kleinvee te vervoeren zoals kippen, kuikens, konijnen of zelfs kalkoenen. Voor de verkoop bezocht hij regelmatig de markten in Zuid-Limburg. Ook de Voerstreek en de stad Aken rekende hij tot zijn afzetgebied.’

Ik heb altijd gedacht dat die korf uit vaste elementen bestond maar uit het verhaal van Lemmerling blijkt dat dit losse tussenstukken waren. In tegenstelling tot Lemmerling had mijn vader het over de jaren tot vlak na de oorlog. Aangezien hij in 1914 is geboren lijkt het mij onwaarschijnlijk dat hij de twintiger jaren bedoelde (Nederland was overigens neutraal in de Eerste Wereldoorlog) maar de veertiger jaren na de Tweede Wereldoorlog. Ik heb persoonlijk nog *d’r sjtoffeventer* en *d’r slieëresjlieper* gekend.

Elza Vandenabeele herinnerde zich uit Sint-Martens-Voeren in de jaren ’50 de *poitie* — een verbastering van ‘pouletier’ — die kippen, duiven en konijnenvellen opkocht.

George Gubbels

Jean-Marie Ernon reageerde op de (digitale) publicatie van deze tekst:

‘Ik herinnerde me plots twee dingen: in ’s-Gravenoeren heette zo’n *hiennekriëmer* ‘der poitie’ (Elza Vandenabeele maakt er ook gewag van). Stoute Voerenaars beweerden dat *der poitie* het aandurfde van, bij al wat grotere ‘pullen’ (= aankomende jonge kippen), een ei in de cloaca van het arme dier te prutsen. Kwam hij bij een potentiële klant, dan draaide hij het dier op haar rug en zei: ‘Zies'te ? Ze sjteit près um te liege, het ei es al dao!’

Een andere figuur had geen naam, maar als wij hem hoorden naderen, dan werden we al slecht gezind. Hij riep ‘planteur’ en op zijn fiets stond voor en achter een grote bak met jonge planten: prei, selder, sla,... . Mama haastte zich naar buiten, zij was een goede klant. Een half uur later moesten wij, kinderen van zo'n tien, twaalf jaar de koord spannen en om de tien cm een gat maken van ongeveer 15 cm diep. We hadden daar de pest aan! Een jaar hadden wij er meer dan duizend in de grond gestoken. De volgende winter kwam dan op zondagavond de schotel op tafel: prei in de hesp, overgoten met een witte kaassaus. Heerlijk! Aantal eters aan tafel: gemiddeld 17 personen.’

Grote mannen, grote vergissingen

Iedereen kent er wel een paar. Van die mannen die er in slagen een groot publiek een bepaalde kant op te laten gaan en dan – nadat velen hen gevolgd zijn – opeens tot het inzicht komen dat ze zich vergist hebben en dat het eigenlijk precies de andere kant op moet. Een bekend voorbeeld is Sicco Mansholt, die de boeren de grootschaligheid opgedrongen heeft en die zich, net met pensioen vanuit zijn EU-post, bekeerde tot een volger van de Club van Rome en de kleinschaligheid als een meer toekomst-bestendige benadering zag. Dat was even slikken voor zijn volgers maar die gingen gewoon door. Mansholt kreeg een nieuw publiek, dat nu meer gehoord wordt dan toen.

Onlangs is in New York in het befaamde Guggenheim-museum een tentoonstelling geopend van de wereldberoemde architect Rem Koolhaas. Koolhaas schreef 40 jaar geleden een boek dat de wereld over ging en hem meenam. Dat boek, Delirious New York, beschrijft de verstedelijking als een enorme verrijking voor de mens en voorzag dat de stad de toekomst zou worden. In het boek is te lezen dat het Rockefeller Centre in New York volgens Koolhaas het meest perfecte gebouwencomplex ter wereld is. Interessant, en na lezing van het boek kijk je met nog meer intensiteit naar New York. Koolhaas ontwikkelde en bouwde 'overal' en het meest bekend werd hij met zijn werk voor China. In de nieuwe tentoonstelling, niet voor niets in New York, tapt hij uit een ander vaatje. Hij heeft ontdekt dat we met de enorme verstedelijking vergeten zijn goed na te denken over het 'overgebleven' land, deels platteland en onbewoond, deels wel bebouwd maar met weinig toekomstperspectief. Ik heb de tentoonstelling niet gezien maar in wat ik er over las gaat het om de ruimte in werelddelen die qua dichtheid van de bebouwing niet goed vergelijkbaar zijn met onze streek. Maar goed. Koolhaas is een trendsetter en onwillekeurig ga je nadenken en betrek je zijn ideeën op wat je in je eigen omgeving ziet.

Ik vraag me dan af wat voor een idee de gemeente Voeren heeft over haar eigen toekomst. Waar zet men op in? Wat is van waarde voor de toekomstige ontwikkeling? In het ruimtelijke beleid heb ik in de afgelopen jaren – kijkend naar wat er gebouwd is – niet veel lijn kunnen ontdekken, ook al kan ik misschien de hele gemeente niet overzien. Als ik het nog kleiner maak en kijk naar het gebied waar wij wonen, Veurs, dan is in de twaalf jaar dat wij er wonen heel wat veranderd. Niet op basis van een plan, maar de dingen gebeuren gewoon. Toen we in Veurs aankwamen was 'Jetteke' een charmante plek omdat de vooruitgang er nog niet had toegeslagen. Er was nog een werkende boer met vijftig koeien en alles oogde nog een beetje primitief. Iedereen die de plek bezocht was vertederd. Nu is het te zien als het begin van een villawijk met slechte parkeergelegenheid en dat is niet wat mensen op het land zoeken. Er zijn in Veurs nog drie naast elkaar gelegen bouwkavels te koop. Wat gaat dat worden? Wanneer het toerisme voor een gemeente als Voeren een belangrijk middel van bestaan wordt, dan is het van groot belang de natuur, het pittoreske of het interessant vernieuwende van de bebouwde omgeving zo goed mogellijk te bewaren en te ontwikkelen. Anders zijn we bezig om de tak waarop we zitten af te zagen. Als ik het verhaal van Koolhaas beschouw als inspiratie, dan hou ik er aan over dat we over de verstedelijking wel ruimschoots ideeën hebben – die zijn ook volop in uitvoering – maar dat we over de rest van de bebouwde omgeving minder uitgesproken opvattingen hebben. Er zal in samenhang gedacht moeten worden. Gebrek aan ideeën leidt tot verrommeling en dat is iets waar eigenlijk niemand op zit te wachten.

Ferdinand Mertens

(vervolg van pagina 538)

Nu werden we weer allemaal op onze eigen nationaliteit gedrukt, stereotyperingen van 'de ander' behoorde al gauw tot de coronaretoriek. Grenzen werden ook weer culturele afzonderingen, ieder voor zich en met ouderwetse wedijver. Ik merk dat ik er onzekerder van geworden ben. Wat gaat er nog meer gebeuren en waar kun je nog op vertrouwen?

Van Geert Mak verscheen aan het begin van het jaar weer een dik boek over Europa, *Grote Verwachtingen*. Radio Klara besteedde er in februari nog een hele week elke dag een uur aan. Het is geen optimistisch boek. Vandaag verscheen de Epiloog van dit boek, eigenlijk een toegevoegd hoofdstukje, over de coronatijd en Europa. Op de vraag aan Mak waar de huidige tijd hem het meest aan deed denken zei hij 'de periode voorafgaand aan WO I'.

Mijn moeder stierf in alle rust in 2017. We zeggen nu wel vaker dat we blij zijn dat ze dit niet heeft hoeven mee te maken. Dat geeft troost.

Ferdinand Mertens

Voeren op Facebook in coronatijd

Vierde men in februari 2020 nog uitbundig Carnaval in Voeren, niet lang daarna was het uit met de pret! De coronabesmettingen kwamen juist na deze feestperiode ons land binnen. Via de luchthavens maar ook van over de grens. Reden om een totale *lockdown* over ons af te roepen. Dat betekende: geen essentiële verplaatsingen meer. 'Blijf in uw kot' werd de leus. Niet meer naar school maar lessen volgen en huiswerk inleveren via de computer, werken van thuis uit, online vergaderen, winkels en landsgrens gesloten!

Dit had natuurlijk serieuze gevolgen voor het dagelijks leven van alle Voerenaren. Want hoe vul je je tijd? Er viel heel veel weg. Geen verenigingsactiviteiten meer. Zoals de jaarvergadering van Heem en Natuur Voeren die had moeten plaatsvinden in de Orsmolen. Alles was georganiseerd maar pas op het laatste moment kwam van de overheid het 'advies' geen activiteiten te organiseren waarbij vooral de kwetsbare groepen aanwezig zouden zijn, zoals senioren. Wat toen nogal vrijblijvend klonk zou snel veranderen in verboden met zware boetes bij overtredingen. Ook geen familiebezoekjes meer. Niet naar je (groot-)ouders. Alleen even naar de supermarkt of de apotheek en dat voelde als een uitstap.

Gelukkig was het wel grotendeels heel mooi weer. Te droog voor de boeren en de natuur, maar heerlijk om te wandelen. Veel minder autoverkeer maakte het ook prettiger om er te voet of met de fiets op uit te trekken. Maar verboden om met de auto naar een verder gelegen gebied te rijden om dáár te gaan wandelen of fietsen. Dus heel wat Voerenaren waren regelmatig in eigen streek op de been. Veel minder vliegverkeer zorgde voor een stralend blauwe lucht zonder witte strepen. Ideale omstandigheden om de ontluikende lente in beelden te vervatten.

Het resultaat werd veelvuldig gepubliceerd op Facebook. Er ontstonden ook nieuwe groepen waar honderden zich bij aansloten, om maar niks te missen van wat zich in Voeren afspeelde. En zo vormt Facebook natuurlijk ook een soort corona-2020-archief. Blijft dit tot in lengte van jaren bestaan? Men zegt wel eens: ooit op internet gezet en het raakt er nooit meer van af. Hier een opsomming van Facebookgroepen (peildatum 28 mei 2020):

15 december 2012: Snelheidscontrole en veiligheid Voeren en omstreken, 2.842 leden
19 juni 2016: Natuurpunt Voeren, 426 leden
31 maart 2018: NATUURVRIENDEN VOERSTREEK, 503 leden
17 oktober 2019: News Voeren-Fourons, 1010 leden
24 december 2019: Teuven - Foto's – Photos, 205 leden
18 januari 2020: TE KOOP - A VENDRE ~ Voeren/ Fourons, 347 leden
12 april 2020: Het geheugen van Voeren, 603 leden
28 april 2020: AVV. Alles voor/over Voeren, 384 leden

En natuurlijk hebben wij ook een pagina: sinds 29 januari 2018 Heem en Natuur Voeren, 251 volgers. Deze lijst is misschien niet volledig, maar dit is het resultaat als je zoekt op 'Voeren' en 'Voerstreek'. Veel doublures van geplaatste berichten in verschillende groepen waardoor sommige leden zich afvroegen of ze nog wel lid wilden zijn van alle groepen. Alleen de laatste twee groepen zijn in coronatijd opgericht, maar vooral *Teuven - Foto's - Photos* en *NATUURVRIENDEN VOERSTREEK* waren ook zeer actief. Blijkbaar hebben we een aantal (semi)professionele natuurfotografen in de streek, want de beelden die zij publiceerden waren dikwijls verbluffend mooi. Het geheugen van Voeren (waar de mannen van Omroep Voeren achter zitten) wist in korte tijd al veel leden te interesseren. Er werden al heel veel oude foto's met commentaren en enthousiaste reacties geplaatst. In elk geval ook een heel andere sfeer dan in de traditionele sociale netwerkpagina's over Voeren waarin nogal wat geklaagd en gebekvecht kan worden, in het algemeen, maar ook specifiek in coronatijd over de coronaperikelen.

Een goed idee dus, want begin dit jaar deed Julien Geelen in het Voerens Blaedsje nog de oproep oude foto's met ons te delen. Hij werd in coronatijd op zijn wenken bediend door de Facebookgebruikers. Er kwamen veel bekende oude foto's in beeld, maar ook foto's die tot nu toe in de familiealbums zijn blijven plakken. Ook foto's met de vraag welke personen er eigenlijk op afgebeeld staan. En dikwijls is er dan wel iemand die het antwoord weet waarop dan ook weer aanvullingen volgen door een ander. Als voorbeeld een foto op *Het geheugen van Voeren* die ikzelf wel indrukwekkend vond en dan ook weer heb gedeeld op onze pagina: geplaatst door Marleen Debougnoux, van de brand in het Jezuiëtenhof op 26 augustus 1933. Veel ramptoeristen en zelfs ene van de gazet! Een mooie aanvulling op het artikel van Rob Brouwers in *D'r Koeënwoof* nr. 34 (ook te lezen in het online archief op onze site www.heemennatuurvoeren.be).

Joep Buysen

Lijkt corona op de pest?

Op 18 maart 2020 om 12:00 uur ging heel België op slot. Ter voorkoming van de verspreiding van het dodelijke coronavirus. Een kleine 400 jaar geleden nam de overheid ook maatregelen bij een epidemie. Toen heerste er in omgeving van Maastricht de pest.

Zijn die aandoeningen vergelijkbaar? Wat wist men toen van die ziekte? Wat moest men doen om de ziekte niet te krijgen? Moest toen ook iedereen thuis blijven? Waren er mondkapjes? Waren de deskundigen het toen met elkaar eens? Waren er toen ook complotdenkers? En hoe lang duurde het toen?

Een groot verschil zit bij de veroorzaker: de pest werd veroorzaak door een bacterie, corona door een virus. Een belangrijk verschil want er bestaan nu geneesmiddelen tegen bacteriën, helaas niet tegen virussen. Maar toen waren er nog geen antibiotica en mensen stonden even machteloos tegenover de pest als wij nu tegenover het virus.

Een ander verschil zit bij de slachtoffers: het coronavirus is vooral gevaarlijk bij ouderen, mensen met longaandoeningen en mensen met een lage weerstand. Kinderen worden nu bijna nooit ziek. De pest maakte vooral slachtoffers onder kinderen en jonge, sterke mannen en vrouwen. De ziekte zoog op die manier als het ware het leven uit een gemeenschap.

De pest was besmettelijk, dat wist iedereen, en net als bij corona ging de besmetting via deeltjes in de lucht of op voorwerpen. Tenminste als die door zieken waren besmet. Bij corona kunnen lucht en voorwerpen besmet raken door volkomen gezonde mensen: het virus kan verspreid worden door geïnfecteerden die dat zelf niet eens weten. Dus als je niet geïnfecteerd wil raken kun je daarom nu maar beter van iedereen afstand houden! Dat was bij de pest anders: je kreeg het alleen van mensen die zichtbaar ziek waren.

Maar je kon ook zomaar de pest krijgen, zonder dat je in de buurt van zieken was geweest, sterker nog, terwijl je dagenlang geen mens had gezien! En dat was natuurlijk erg verontrustend. De werkelijke veroorzakers, de vlooien en luizen, waren toen immers overal, en men wist domweg niet dat die de ziekte overbrachten. Er bestonden de meest wilde theorieën over hoe de ziekte werd veroorzaakt en overgebracht.

Je kon het krijgen van bliksem en donder, bij een bepaalde de stand van sterren en planeten, door slechte hygiëne, te veel of te weinig zaadlozingen. Honden en katten waren verdacht en werden afgemaakt. Minderheden kregen de schuld van opzettelijke verspreiding of van het vergiftigen van drinkwater. Zoals zo vaak werden de Joden de dupe.

Minuscule gevleugelde draakjes zouden door de lucht vliegen en met behulp van brandende pektonnen moest je hun vleugeltjes verbranden. Ook was er een theorie waarbij er sprake was van *atomi* of kleine ondeelbare afzetseltjes die van een ziek naar een gezond lichaam overgingen. Wat zo'n deeltje vervolgens in het gezonde lichaam deed, daar had men geen flauw idee van.

Besmetting met het coronavirus kun je vermijden door afstand te houden en niet langer dan enkele minuten met mensen in een slecht geventileerde ruimte te vertoeven. Tegen de pest kon men zich niet of nauwelijks beschermen, althans zo moeten de mensen dat toen ervaren hebben. Dit verlies van controle over je veiligheid moet erg beangstigend zijn geweest. Die angst werd nog vergroot doordat artsen vaak weigerden om een bezoek te brengen, bang om zelf besmet te worden. En omdat je aan het einde van de ziekte in coma kon geraken was er een grote angst om levend begraven te worden (wat ook daadwerkelijk soms gebeurde) of om te sterven zonder tevoren de sacramenten der stervenden te hebben ontvangen.

En de angst voor dat laatste was in de Voerstreek heel reëel. Want een pastoor was soms in geen velden of wegen te bekennen. Meer hierover en over hoe de ziekte tekeer ging in de Voerstreek kun je lezen in een artikel hierover, dat verschijnt in *D'r Koeënwoof* van 2020.

Hub Smeets

Een uittreksel uit het parochieregister van 's-Gravenvoeren uit 1633. Bij de namen van de overledenen noteerde pastoor Willem Sterren dat ze aan een besmettelijke ziekte (*contagione*) zijn gestorven.

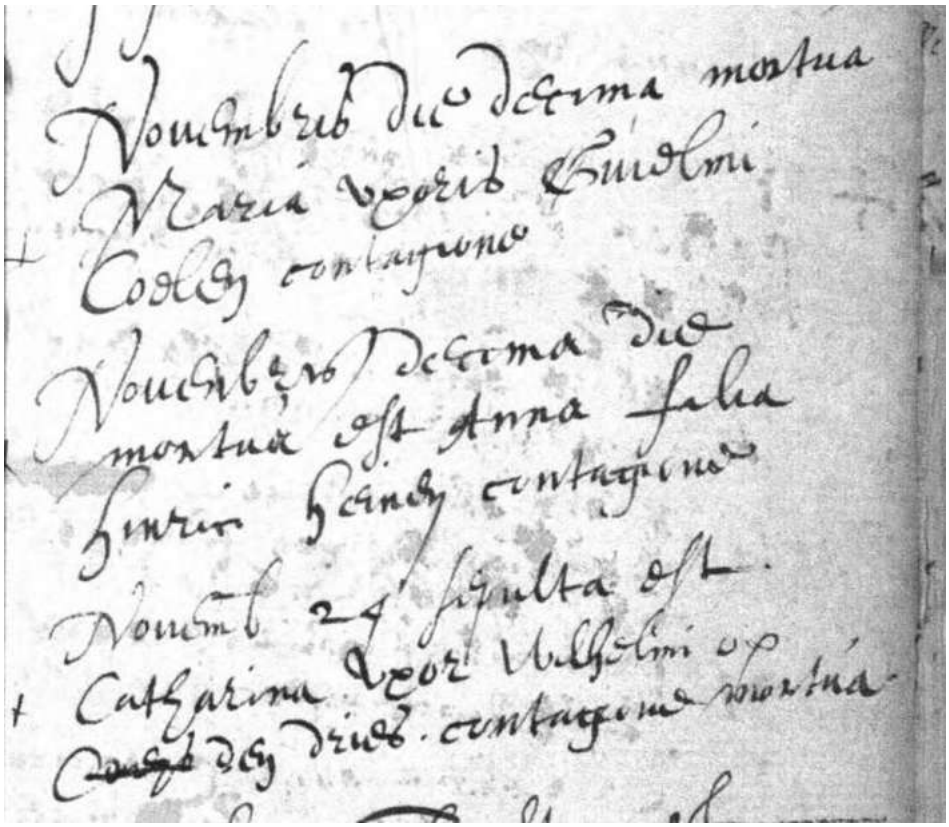

Hoe ontstaat een graft?

Graften zijn typische en heel oude elementen in het Voerense landschap. Daarom is het interessant om te zien hoe het proces van de vorming ervan begint. In Sint-Pieters-Voeren, 'aggene Waterval', is dat mooi te zien. Kijk tussen de huizen van Waterval en die aan de Sint-Annakapel naar het noord-oosten en je ziet een beginnende graft.

Een graft is een steiler deel in een helling dat ontstaat door verschillend grondgebruik. Op hellingen voert regenwater grond af, vooral bij akkerland. Bos of wei houdt de grond vast en zo is er daar minder erosie dan op de akker er onder. Tussen beide ontstaat een talud: een graft. En dat is hier het geval. Interessant: waar de akker doorloopt is er geen graft, waar een weiland ligt met een haag er rond is er wel eentje ontstaan. Hier boven eenzelfde akker!

Op de stafkaart 1:10.000 van 2007 is deze plaats terug te vinden, alleen zie je het graftje niet. Vroeger waren hier alleen akkers, dat zie je op oudere kaarten. Daarom heeft dit graftje nog te weinig hoogteverschil om het op de stafkaart weer te geven.

Elza Vandenabeele

Een multifunctionele zwam

Na een zoveelste bloederige confrontatie met de legioenen van Julius Caesar, kwam Ambiorix vermoeid en hongerig terug thuis in zijn burcht Atuatuca, ergens op het plateau van Caestert in Kanne. Madame Ambiorix toog onmiddellijk aan de slag in haar primitieve maar ruime keuken. Een voedzame en versterkende kom soep zou haar ventje weer vlug op krachten brengen. Op een rek in de hoek van de keuken stond een stenen pot met het gedroogde *trama* van een stevige tonderzwam (*Fomes formentarius*). Trama is het vezelige, vlasachtige steriele vlees van de paddenstoel, dat zich bevindt tussen de harde korst en de buisjes. Dit goedje bracht zij aan het smeulen door er vonken op te 'ketsen', met behulp van een silexsteen en een ijzeren staafje. Het smeulende trama werd dan ingepakt in een busseltje hooi, en buiten onder een gedroogde takkenbos gedeponeerd.

Al vlug brandde hier een gezellig vuurtje, waarin dikke stenen gelegd werden om gloeiend heet te stoken. Met behulp van een stevige houten tang plaatste men daarna deze stenen in een grote pot water. Op deze wijze bracht men het water aan de kook, en met de nodige groenten en brokken vlees, werd er voor een lekkere, voedzame soep gezorgd.

Tot zover deze vrije interpretatie van een filmpje, vertoond in het Gallo-Romeins museum in Tongeren.

Ook vandaag nog wordt het trama van de tonderzwam gebruikt, als is het dan niet meer om vuurtje te stoken voor de soep. In het Hongaars sprekende deel van Roemenië zijn nog enkele families actief met het vervaardigen van allerlei textielproducten, op basis van tonderzwamtrama. Ter plaatse gebruikt men wel een variant van de echte tonderzwam.

Deze zwam bevat tot 80% trama, en groeit enkel maar in de uitgestrekte beukenwouden van Noord-Roemenië, boven de 800 m. De weinige toeristen die dit onbekende en nog ruige stukje Roemenië bezoeken, komen steeds weer thuis met prachtige tafellopers en wandtapijten, vervaardigd uit dit trama. Maar ook mutsen, hoeden, vesten en jassen, geproduceerd met dit materiaal, kan men ter plaatse bewonderen en zelfs kopen. Ook de bisschop van Freiburg, in het Zwarte Woud, kocht er ooit een prachtig kazuifel, nog steeds te bewonderen in het kerkmuseum van die stad.

Je kan het zo gek niet bedenken of de trama-lappen van *l'amadouvier* of *Zunderschwamm*, zijn wel ergens goed voor. Een korte bloemlezing ter illustratie. Ideaal voor het poetsen van objectieven en brillenglazen, als bloedstelpend middel, voor het vervaardigen van lonten, voor imkers als berokingsmiddel van bijenkasten, voor het verjagen van insecten als muggen en wespen, om te verpulveren tot een poeder dat dienstig is bij de bestrijding van verschillende kankersoorten,

als grondstof bij textielbereiding, als …

Als je bij een volgende boswandeling nog eens een groot stevig exemplaar van de echte tonderzwam tegen het lijf loopt, van een dode berkenstam gevallen, neem dat dan eens mee naar huis. Wie weet, met je eigen creativiteit kan je misschien nog een nieuwe eigenschap ontdekken bij deze merkwaardige en nuttige paddenstoel.

Een volgend keer zullen we dit dan zeker vermelden in ons lijstje van 'ideaal voor'.

Jos Tuerlinckx

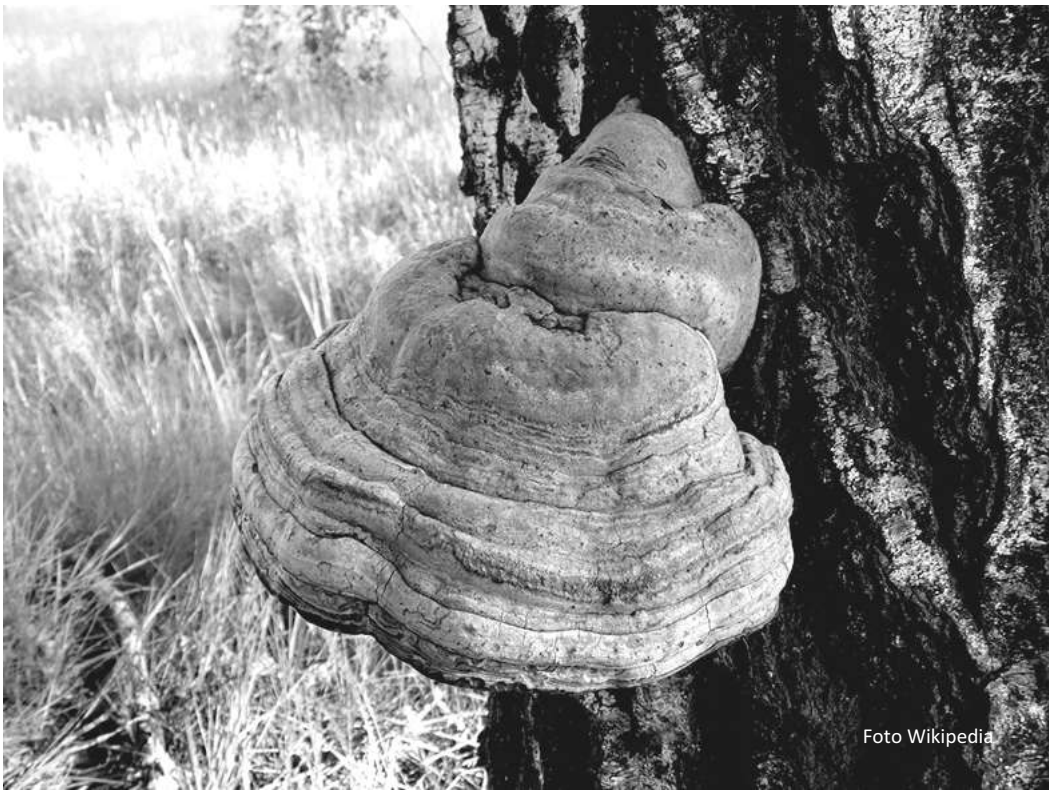
Foto Wikipedia

Wie bouwde deze brug over de Maas?

Willem Driesen schreef voor *D'r Koeënwoof* (nr. 36, 2015) een artikel over noodbruggen die het Duitse leger aanlegde over de Maas bij de invasie van augustus 1914. Daarbij stond onder meer onderstaande foto van zo'n noodbrug op (half?) pontons, gemaakt vanop een linkeroever, alleszins in de eerste oorlogsjaren (pinhelmen). Deze foto is al vaker gebruikt als illustratie van de brug te Navagne-Lixhe, maar er wordt sterk betwijfeld of het wel degelijk om die brug gaat.

Willem stuurde ons een kopie van een artikel dat hij onlangs vond in een Duits tijdschrift uit die tijd, *Die Wochenschau*. Daarin wordt beweerd dat het om een door de Belgen gebouwde brug gaat, waarlangs de Engelsen de Maas zouden kunnen oversteken! 'Maar de Duitsers konden de brug veroveren vooraleer ze door de vijand gebruikt kon worden.' Hoogstwaarschijnlijk *fake news*. We weten nu wel wie de fotograaf is: een zekere R. Bennecke.

Bij dezelfde mail zat een röntgenfoto van de twintigjarige (Duitse) graaf en vaandeljonker Adolf Heinrich von Arnim, die bij de gevechten aan de Maas in Moelingen dodelijk werd geraakt door twee artilleriescherven in zijn vierde halswervel. Hij stierf op de middag van 6 augustus 1914 in het Calvariënbergziekenhuis te Maastricht. De Nederlandse prins-gemaal Hendrik, voorzitter van het Rode Kruis, ging zijn lichaam groeten.

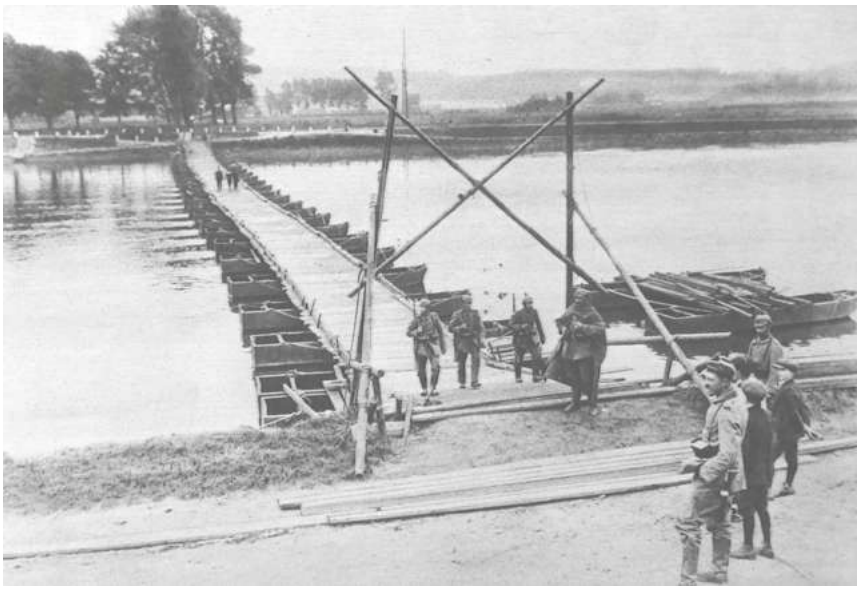

Scherven herinneren aan het beleg van Maastricht

Als amateurarcheoloog krijg je niet vaak de kans om nog eens mee te kunnen helpen bij een opgraving (in dit geval met proefsleuven), op de grens van Nederland en België! Daarom greep ik deze kans met beide handen aan.

Het bedrijf Econsultancy, afd. archeologie uit Swalmen, kreeg de opdracht een aantal proefsleuven te graven op de plek van een vroeger kampement bij de belegering van Maastricht in 1632, op een plaats nu geheten Dousberg, vlak naast de Belgische grens. Het zou een overblijfsel kunnen zijn van het kamp van de zgn. 'Stedendwinger', Frederik Hendrik van Oranje (1584-1647). Hij was de opvolger van zijn halfbroer Maurits van Oranje. Heel spannend!

Uitgerekend bij de laatste proefsleuf was het raak. Er kwam, in situ, een scherf keramiek bloot, vlak naast een veldbrandsteen op een diepte van circa een halve meter vanaf het maaiveld. Ik herkende deze direct als zijnde een scherf van het zgn. 'volksaardewerk', gemaakt vanaf begin 1550-1750, rood-bakkend en beige van kleur.

Op mijn verzoek aan Tom, de archeoloog, werd deze proefsleuf uitgebreid nadat ik een tweede scherf en nog meer, ook van verschillend type, vond. Na de uitbreiding begonnen de archeoloog en assistent 10 meter verderop ook aan een soort brand- en/of afvalkuil, waar men een paar scherven keramiek en 'bobbeltjes-glas' (van een heel dun sierglas) vond.

Na overleg vertelde de archeoloog dat de opdracht geslaagd was en ik werd bedankt voor de hulp.

Of men, naar aanleiding van dit resultaat, een deel van dit vroegere kamp verder gaat opgraven is nog de vraag. In Nederland wil men de meeste archeologische vondsten, van dergelijk allooi, het liefste nog onbeschadigd in de grond laten als het niet bedreigd wordt voor bouwwerkzaamheden!

Doeke Krikke

Corona-bronk in Sint-Martens- en Sint-Pieters-Voeren

Zondag 7 Juni was de laatste dag van de absolute *lockdown*. Toch wou het Bronkcomité van Sint-Marten-en-Sint-Pieter de traditionele processiedag niet ongemerkt laten voorbij gaan. Ze versierden de twee kerken en alle kruisen en kapelletjes (zoals de Sint-Anna-kapel op de foto, die uitzonderlijk was geopend) langs de drie traditionele processieroutes en nodigden de inwoners uit om individueel de processie te lopen of te rijden.

Mooi initiatief! De traditie gaat niet verloren, de monumentjes krijgen aandacht… en de parochianen ontmoeten elkaar. Vooral 's-namiddags waren er 'processiegangers'.

Volgend jaar kunnen we hopelijk weer de echte bronk lopen!

Elza Vandenabeele

Natuurherstel in Altenbroek

Natuurpunt ging na de aankoop van vorig jaar (43 ha) direct aan de slag om de natuur er weer alle kansen te geven. Sparren en andere exoten op de steile helling bij het kasteel waren ernstig aangetast door de letterzetter, een schorskever van zo'n halve centimeter groot, die fijnsparren dodelijk treft. Door het verwijderen van de sparren en exoten krijgt deze helling nu weer volop licht; zeldzame kalkplanten en insecten zullen zich er snel terug thuis voelen. De aanwezigheid van wrangwortel en witte engbloem is een goede voorbode. Door deze ingreep is de imposante zuidgerichte kalkhelling weer mooi zichtbaar geworden (zie foto). Door het opstarten van begrazing zal het terrein geschikt worden voor de verdwenen orchideeën en andere zeldzaamheden. We verwachten hier de komende jaren veel spectaculaire soorten en resultaten die niet onderdoen voor de kalkgraslanden van de Sint-Pietersberg!

De bijna tien jaar geleden afgegraven stukken in Altenbroek doen het steeds beter. Ze zijn sinds de afgraving gekoloniseerd door een vegetatie die voordien in de Voerstreek niet voorkwam, met soorten als duifkruid, grote tijm, wondklaver, driedistel, oranje en grijs havikskruid, grote centaurie, bleke en zeegroene zegge, zilverhaver, ... De bijenorchissen hadden door de droogte wel stengels en bladeren met grote zwarte vlekken, maar hun aantal – enkele tientallen exemplaren – is nagenoeg hetzelfde gebleven. De bosorchis neemt in aantal toe, met dit jaar ongeveer 15 bloeiende exemplaren. Sinds vorig jaar groeien er ook enkele soldaatjes. Kleine ratelaar en trilgras – wellicht meegekomen met hooi van een perceel op de Sint-Pietersberg dat we hier enkele jaren geleden opbrachten – breiden zich eveneens snel uit. Die vegetatie trekt ook speciale vlinders, zoals klaverblauwtje en veldparelmoervlinder aan.

Betere natuur, dat is vooral: meer biodiverseit. In de herfst start Natuurpunt dan ook met het enige stukje Altenbroek dat nog echt 'broek' genoemd kan worden: daar waar de Noor, het 'Lankwater', ons land in stroomt. Het herstel van het broek dient in de eerste plaats om fauna en flora terug te krijgen van typische moerasbiotopen die het in heel Europa moeilijk hebben om te overleven. In ons geval spreken we over zeldzaam kalkmoeras met kalk-tufbronnen.

Typerende fauna en flora zijn jammer genoeg grotendeels verdwenen nadat het terrein indertijd ontwaterd werd. De drainage en de ophoging uit het verleden zullen verwijderd worden. Het afgegraven materiaal hopen we in de buurt te kunnen verwerken. De werken zullen ook een positief effect hebben op de waterbergingscapaciteit (o.a. minder water dat bij hevige regen afvloeit naar de Voer). Een vochtig grasland werkt immers als een spons. Het slorpt heel wat water op indien nodig, en geeft het stelselmatig terug af in tijden van droogte.

Dat er dringend aan de waterproblematiek gewerkt moet worden, is overduidelijk. We kampten al heel vroeg in het jaar met een ongeziene droogte. De Voerense landbouwers kunnen dat beamen. En de overlast door overstromingen, daar moeten we ook geen tekeningetje bij maken. Gelukkig participeert de gemeente Voeren actief aan een aantal trajecten die hierrond al opgestart zijn. Hopelijk wordt er bij ingrepen steeds nagedacht over het effect op de biodiversiteit en kunnen natuurbehoud en waterberging hand in hand gaan.

Gabriël Erens, Rik Palmans, Liselotte Bollen

In **Lanaken** start in september een **cursus Natuurgids**. Hij bestaat uit 30 activiteiten, waarvan ongeveer de helft natuurexcursies zijn, en dit telkens op zaterdagvoormiddag tussen 9:00 en 12:00 uur. De cursus is intensief en vereist een zeker niveau van engagement, maar je wordt beloond met een verrijkende nieuwe hobby en kennis voor het leven.

Meer info en inschrijven: https://www.natuurpunt.be/agenda/cursus-natuurgids-lanaken-41964.

Foto Gabriël Erens

Vragen

Bij het doornemen van de parochieregisters van Teuven viel het me op dat in de 18de eeuw de kasteelvrouw van Beusdael of iemand van de familie de Draeck vaak meter was bij het doopsel van een kind. Heeft iemand meer achtergrondinformatie over dit gebruik en over de mogelijke relatie tussen de familie van de pasgeborene en de adellijke familie?

rik.palmans@scarlet.be

De Belgische soldaat van het monument op d'r Pley in 's-Gravenvoeren vertoont een ernstig litteken in zijn hals. Er is bekend dat er ooit, vermoedelijk in de Tweede Wereldoorlog, een ongelukje is gebeurd en dat het hoofd er toen is afgerold. Dat schijnt dan een tijd lang te zijn bewaard in het gemeentehuis. Maar navraag bij verschillende oudere mensen van Voeren levert niet meer informatie op dan dit. Weet iemand meer? Dus wat is er precies gebeurd? Wanneer? En wie was erbij betrokken? We vernemen het graag!

joep@buysen.com

Quarantaine

Uit onvrede met het sperma-aanbod van goede melkproductie-gerichte zwartbonte fokstieren (vanuit het station voor kunstmatige inseminatie in Loncin) besliste mijn vader om zelf te gaan voor een goede stier. Ik weet niet meer precies wanneer, maar eind jaren ’50 of begin jaren ’60 van de vorige eeuw toog hij naar de Noord-Oost-polder in Nederland. Onder begeleiding van een plaatselijke fokveeverkoper, Jan Dekker, bezocht vader tal van elitebedrijven met een aanbod van dekrijpe fokstiertjes, geregistreerd in het Nederlands-Rundvee-stamboek. Uiteindelijk viel de keuze op de tien maanden oude Nico van de Riebeeckhoeve, van Cees Ruijter in Ens. Maar dat verklapte ik al in D’r Koeënwoof van 2018.

Na de vervulling van de diergeneeskundige verplichtingen voor export werd de jonge stier geblonken, geschoren en ingepakt in een warme deken in het treinstation afgeleverd met een enkel-rit-ticket naar Visé. De quarantainestallen van Visé lagen, voor zover ik mij kan herinneren, aan de achterzijde van het vroegere station, vlak langs de spoorwegbrug over de Maas en de huidige oprit nr. 1 van de E25.

In het treinstation van Visé werd de veewagon geopend en de ‘jongeling’ werd naar de quarantainestallen geleid. In een verschrikkelijk grote, hoge en kille hangaar werd hij *moorzellig alleng* in een hoekje aangebonden. Dit werd zijn tijdelijke thuis voor een veertigtal dagen ‘overleven’ en sanitaire controles door een Belgische rijksdierenarts. Het enige gezelschap dat hij had waren Poolse paarden in een van de andere steenkoude donkere stallen, op weg naar het slachthuis. Dagelijks bezochten we onze Nico om hem te trakteren op mals Belgisch hooi, gemalen voederbieten en een schepje geplette haver. De toezichthouder van de quarantainestal zorgde, tegen vergoeding, voor het regelmatig drenken en het instrooien van het ligbed.

Na ruim een maand kreeg Nico eindelijk het fiat om de quarantaine te verlaten. Hij kreeg op Rullen een ruime, goed ingestrooide stierenbox met zicht op aantrekkelijk vrouwelijk gezelschap.

Julien Geelen

Voerens Blaedsje voortaan ook weer op papier

De coronacrisis maakte het onmogelijk om de vorige editie van het Blaedsje (nr. 66) ook in gedrukte vorm te verspreiden. Daarom stuurden we het als bijlage bij een e-mail naar de lezers. Wie geen internet heeft, zal het dus nu pas kunnen lezen. We hebben de vorige en de nieuwe editie samengevoegd tot een dubbelnummer. De virusperikelen zijn nog lang het land niet uit en het leven verloopt volgens het ‘nieuwe normaal’. Normaal genoeg om het Blaedsje weer bij onze vaste drukker – aan de andere kant van de grens – te kunnen laten drukken en het hier in de brievenbussen te steken. Alle artikels uit het vorige nummer vind je ook in deze publicatie. Alleen dit kaderstukje moest ik even herschrijven. Leg het maar eens naast de vorige versie (die alleen digitaal beschikbaar is op onze website).

Hoe goed bleef Voeren gespaard van covid-19, dat zich als een pandemie over de hele wereld heeft verspreid? We wonen hier meestal behoorlijk ver van elkaar, wat het wat makkelijker maakt om *social distancing* te handhaven. Het aantal gekende corona-besmettingen was half juni opgelopen tot 31. Volgens gegevens op de VRT-website zou de ‘oversterfte’ in onze gemeente in april 2,7 keer hoger zijn geweest dan in 2019.

Rik Palmans